

I

La caça per mitjà d'ocells era per a l'Edat mitjana d'Occident un heretatge del passat grec i oriental. El seu coneixement persistia en una rica bibliografia sobre la falconeria a l'Orient des del començament del segle IX fins al final del XIII. ¹ Punt central d'aqueixes obres és la ciència grega i persa sobre el tractament dels animals sans i malalts.

L'estructura de la societat occidental fou causa que la caça amb ocells tingués acolliment, sobretot, entre la noblesa; és més: constituí un símbol de la noblesa i també de la reialesa. ² El qui voldrà conèixer la situació, les condicions prèvies i la influència d'aquesta noblesa, aspectes tots ells prou variats, haurà d'interessar-se per la falconeria, especialment tenint en compte el seu caràcter simbòlic.

Les obres europees de falconeria dels segles XII i XIII, contràriament al que s'esdevenia amb la literatura, no havien de representar uns interessos nacionals. Llurs punts de vista s'orientaven segons un tema objectiu, és a dir, la diferenciació, l'ensinistrament, la forma d'atacar i la cura de falcons. Les llegien gent de totes les nacions i per això la llengua en què són escrites és el llatí fins al segle XIV, bé que el trobador Daudé de Pradas ja escrigué el seu poema *Dels auzels cassadors*, de cap al final del segle XII o començament del XIII, en llengua occitana. ³

Entre els tractats que se'ns han conservat destaquen, com és sabut, per llur data relativament primerenca, els *Paramientos de la Casa* del rei Sanç VI de Navarra (1150-1194). Sanç escriví allò que havia après a través d'altres, de

¹ Cf. DETLEF MÖLLER, *Studien zur mittelalterlichen arabischen Falkenliteratur* (Berlin 1965), 11 ss. HAKAN TJERNELD, *Moamin et Ghatrif: Traité de fauconerie et des chiens de chasse* (Estocolm 1945). Moamin segueix la vella tradició persa, Ghatrif l'aràbiga. Vegeu, per a la tradició greco-bizantina, amb traducció llatina, el *Hieracosophion: Rei accipitrariae scriptores nunc primum editi*. Accessit *Kynocophion, liber de cura canum*, ex Bibliotheca regia medicea, graece et latine NIC. RIGALTIIUS editit (Paris 1612). Aquesta col·lecció conté també en edició prínceps la carta de Simmac i Teodotion a un rei ptolomaic; traduïda al català és aquesta obra el primer tractat conegut fins ara sobre la falconeria escrit en una llengua viva.

² És clar que també caçaven amb falcons personatges de la societat burgesa. Però ho feien per imitació i no en podien treure un valor simbòlic per a llur estament.

³ Cf. JAMES EDMUND HARTING, *Bibliotheca Acipitraria: A catalogue of books ancient and modern relating to Falconry*, with notes, glossary and vocabulary (Londres 1891).

⁴ Ed. Paris 1874.

la mateixa manera que més tard ho farien també, per exemple, Albert Magne, Alfons X *el Savi* de Castella, Brunetto Latini i també en gran part encara l'emperador Frederic II.

Albert Magne que ja cap al 1250 devia haver acabat el seu tractat *De falcomibus, asturibus et accipitribus*⁵ coneixia personalment l'infant de Castella Felip, al qual havia ofrenat a París una pedra.^{5a} En aqueixes coincidències, que semblen ésser fruit de l'atzar però que de fet no ho són, se'ns descobreix una mica el secret d'aquelles íntimes connexions que anem trobant en totes llurs amplíssimes irradiacions i també en relació amb la falconeria. Albert Magne, nat a Suàbia, rebé, quan era *magister* a París, la visita de l'infant Felip, el qual a través de la seva mare Beatriu duia també sang suàbia a les venes. Beatriu, la muller de Ferran III *el Sant* de Castella, era cosina germana de l'emperador Frederic II. Felip fou un caçador apassionat, el seu germà Alfons X és conegut també pel seu *Libro de la Montería*⁶ i així mateix llur oncle comú (de segon grau) Frederic II és famós per la seva obra mestra *De arte venandi cum avibus*.⁷ Un nét de Ferran III era Joan Manuel que escriví el *Libro de la caza*.⁸ L'afecció de Frederic II per la falconeria passà també als seus fills.⁹ Un d'ells, Manfred de Sicília, completà el llibre del seu pare amb *additiones*.¹⁰ Frederic era casat amb Sança, la filla d'Alfons I de Catalunya-Aragó, i era per tant molt proper parent de Jaume I *el Conqueridor*; eren cosins. El fill de Jaume I, Pere II *el Gran*, era casat amb Constança, filla de Manfred, i d'aquesta manera pogué transmetre l'interès per la falconeria als seus descendents, entre ells a Joan I que ha passat a l'història amb el sobrenom del *Caçador*.

⁵ Ed. Augustae Vindeliciorum 1596. Cf. KURT LINDNER, *Von Falken, Hunden und Pferden: Deutsche Albertus-Magnus-Übersetzungen aus der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Teil I (Berlin 1962), 13 ss.

^{5a} Beati ALBERTI MAGNI opp. *De Mineralibus*, 12, tract. 3, cap. 1, Ed. P. JAMMY, II (Lugduni 1651), 238 s.

⁶ En JOSÉ GUTIÉRREZ DE LA VEGA, *Libro de la Montería del Rey D. Alfonso XI*, 2 volums (Madrid 1877), LXXXIV, núm. 248; encara hi surt Alfons XI com a autor del llibre; FELIPE BENICIO NAVARRO (Madrid 1878) ha demostrat que l'autor del llibre fou Alfons X *el Savi*. Cf. MATILDE LÓPEZ SERRANO, *Libro de la Montería del Rey de Castilla Alfonso XI* (Madrid 1969).

⁷ Escrit entre el 1244 i el 1250. *Reliqua librorum Friderici II imperatoris De arte Venandi cum avibus cum Manfredi regis additionibus* (Augustae Vindeliciorum 1596). FRIDERICI ROMANORUM IMPERATORIS SECUNDI, *De Arte Venandi cum avibus*, ed. CAROLUS ARNOLDUS WILLEMSEN (2 volums, Leipzig 1942). IDEM, *Das Falkenbuch des Kaisers*, «Das Inselfschiff», XXII (Leipzig 1941). IDEM, *Die Falkenjagd: Bilder aus dem Falkenbuch Kaiser Friedrichs II* (Leipzig 1943). GUSTAF HOLMER, *Traduction en vieux français du De arte venandi cum avibus de l'empereur Frédéric II de Hohenstaufen* (Lund 1960). C. A. WOOD i F. M. FYFE, *The art of Falconry being the De arte venandi cum avibus of Frederick II of Hohenstaufen* (Boston, Massachusetts 1955). Traducció alemanya de C. A. WILLEMSEN, 1964; és del mateix autor la reproducció de l'exemplar de Manfred (111 fulls = 122 planes) amb comentari (Graz 1969).

⁸ JOSÉ GUTIÉRREZ DE LA VEGA, *Libros de Cetrería de el Príncipe y Canciller* (Madrid 1879). GOTTFRIED BAIST, *Don Juan Manuel: El libro de la caza* (Halle 1880). JOSÉ MARÍA CASTRO Y CALVO, *Don Juan Manuel: Libro de la Casa* (Barcelona 1947).

⁹ El rei Enzo de Sardenya manà que hom fes la traducció del *Moamin et Ghatrif* (vegeu més amunt, n. 1).

¹⁰ Cf. supra, n. 7.

Hermann Fiedler pensa en les influències d'aquestes relacions de parentiu quan diu que el rei Dionís de Portugal rebé els incentius per a la redacció del seu tractat de falconeria per l'exemple dels catalans i els Hohenstaufen. Dionís era casat amb santa Isabel, la filla de Pere *el Gran* de Catalunya-Aragó i néta de Frederic II. Entre la seva família destaca com a caçador el rei Ferran I, contemporani de Pere III i de Joan I de Catalunya-Aragó. Comprà d'una sola vegada cinquanta astors, neuris i girfalcs. A Santarem els féu ensinistrar per a la cacera per falconers moriscs de fama.¹¹

Des del començament del segle XIV s'anava implantant un nou estil en les obres sobre la falconeria. Com a comparació, hom pot pensar en el desenvolupament de l'art gòtic, que anava prenent caires individuals a cada país. Tanmateix molts tractats continuaven la forma tradicional: volien posar per escrit, simplement, les experiències que havien estat fetes amb els falcons. Però n'hi ha d'altres que presenten ja unes característiques personals, sia perquè reflecteixen la situació social de l'autor, sia perquè presenten el paisatge on té lloc la cacera, i que pot variar molt d'un país a l'altre.

Això comença amb l'obra *Opus ruralium commodorum*, escrita pel bonyès Pier de Crescenzi cap al 1305; el llibre desè tracta de la caça i de la pesca. L'obra fou escrita encara en llatí, però ja al mateix segle XIV fou traduïda a l'italià, al francès i a l'alemany.¹²

Cal també tenir en compte ací el *Libro de la caza* de l'infant Joan Manuel de Castella. Nat l'any 1282, fill de l'infant Manuel, aviat heretà el ric patrimoni del seu pare, mort jove. La caça era ja una de les seves afeccions de joventut. L'any 1299 es casà amb l'infanta Isabel, filla del rei Sanç de Mallorca. Restà vidu i l'any 1311 es casà amb l'infanta Constança, filla de Jaume II de Catalunya-Aragó. Cap als anys 1325-26 acabà la redacció del seu llibre sobre la caça. Com que les seves possessions es trobaven en gran part al regne de València, hi anava sovint a caçar, i per això en el seu llibre hom troba moltes referències a la cacera a Elx, Oriola, Cullera, Alzira i altres llocs.¹³

Mencionarem també els llibres de la caça¹⁴ del portuguès Pero Menino (cap al 1375), del canceller de Castella Pero López de Ayala (1386) i del comte Gaston Phoebus de Foix (cap al 1387). Totes aquestes obres ens han estat conservades.¹⁴ El dia 28 d'abril de 1389 la reina Violant de Catalunya-Aragó

¹¹ HERMANN FIEDLER, *Die Jagd in Portugal* (previst per a ésser publicat a les «Portugiesische Forschungen der Görresgesellschaft», Münster i. W.). Dionís havia encarregat a João Martins Perdigão la redacció del llibre de falconeria.

¹² KURT LINDNER, *Das Jagdbuch des Petrus de Crescentiis in deutschen Übersetzungen des 14. und 15. Jahrhunderts* (Berlin 1957).

¹³ Cf. ANDRÉS GIMÉNEZ SOLER, *Don Juan Manuel* (Zaragoza 1932), *passim*.

¹⁴ Cf. RITTER VON DOMBROWSKI, *Allgemeine Encyclopädie der gesamten Forst- und Jagdwissenschaften*; article *Geschichte der Beizjagd* (Wien 1886), 25. HARTING, *Bibl. Acipitraria*, *passim*.

donava les gràcies al ja citat comte de Foix perquè havia tramès al seu marit, Joan I *el Caçador*, el *Libre de la caça* i amb això li «havets fet gran plaer». ¹⁵

És interessant d'observar que, bé que la falconeria floria a tota la Península Ibèrica, hi han aparegut pocs exemplars d'obres medievals sobre la caça. Es planteja la qüestió de saber si hi ha hagut altres obres, fins ara oblidades, sobre la caça i si podríem fer per manera de trobar-les. Valdria la pena de saber més coses sobre això. Es tracta, evidentment, d'una font per al coneixement de la història natural i cultural del país, que fins ara no ha estat prou aprofitada. I a tot això caldria afegir la informació sobre les concepcions nacionals i supranacionals dels diversos estaments i de les circumstàncies socials, i potser també més detalls sobre les relacions entre cristians i musulmans. ¿És possible d'arrodonir encara més la imatge de la noblesa i de la reialesa de les terres hispàniques mitjançant la literatura sobre la caça?

II

Passem ara de les obres sobre la caça — és a dir, de la teoria — a la pràctica de la caça. En aquestes notes, que només comprenen una part de la baixa Edat mitjana, hem de renunciar a seguir els testimoniatges de l'exercici de la caça en temps més reculats. Indicarem només, de forma general, que també els topònims i els patronímics ens poden donar respostes a aquestes qüestions o, si altra cosa no, perfilar el teló de fons davant el qual es desenrotlla l'activitat del caçador. ¹⁶

Per a Jaume I *el Conqueridor* (1213-1276) la caça era una cosa tan normal, com si diguéssim quotidiana, que gairebé no la considera digna de menció en la seva crònica. Només de passada diu que anava de cacera («entràrem caçant»), anant de viatge a València, una vegada que el seu fill Pere l'anà a veure. ¹⁷ I si ocasionalment parla de la caça que fa el seu gendre Alfons X de Castella no li interessa pas la cacera pròpiament, sinó el joc de paraules que li ofereix l'activitat d'un traïdor «que si volia caçaria castells del rei d'Aragó». ¹⁸

¹⁵ GUTIÉRREZ DE LA VEGA, *Libro de la Montería*, LXXXI, núm. 241. A. RUBIÓ I LLUCH, *Documents per l'Història de la cultura catalano migeval I* (Barcelona 1908), 356, núm. 400.

¹⁶ V. g. turrim de falcones (a. 1139 al comtat d'Urgell); J. M. FONT I RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, I (Madrid 1969-70), 94, núm. 57; el patronímic *Falcó* (a. 1142 a la vora de Sant Cugat del Vallès), *ibid.*, 98, núm. 59; *Muntfalcó*, propietat del noble Folch (Falco) de Cervelló. El nom *Falconer* és conegut a Osca l'any 1195 (ANTONI DURAN I GUDIOL, *Colección diplomática de la catedral de Huesca*, II (Zaragoza 1969), núm. 494) i ja era corrent a València durant el regnat de Jaume I. Cf. J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Catálogo de la documentación relativa al antiguo reino de Valencia*, I: *Jaime el Conquistador* (1934), núms. 647, 697, 978, 1168, 1242, 1288, 1351, 1765, 1950.

¹⁷ *Crònica o comentaris del rey en Jaume primer* (Barcelona 1905), cap. 510.

¹⁸ *Ibid.*, cap. 377.

El Conqueridor tenia bastants de falconers al seu servei. Al seu falconer Ramon (1258) li concedí anualment, per tota la seva vida, dos-cents sous reials valentins dels molins de València, amb l'obligació de tenir cura, pagant ell, de tres falcons (del rei) i d'ensinistrar-los per a la caça.¹⁹ També donà al seu falconer Andreu Eymerich, en propietat hereditària, terres i un lloc per a bastir una casa a la rambla de València.²⁰ Així mateix concedí certs drets damunt Carbonera al seu falconer Gil de Peralta, amb l'obligació de no vendre'ls en el termini de deu anys i de viure a Xàtiva,²¹ i també trobem el falconer Pere Orth, al qual fou donada terra i que havia d'habitar a Alzira.²²

També per als seus fills tenia falconers que habitaven, igual que els seus, al regne de València. Aquest fet es troba en relació amb els esforços del rei per a repoblar la terra conquistada després de la sortida de tants de moros i garantir, mitjançant comunitats actives, els centres de poblament indispensables, menors i mitjans, econòmics i culturals.

Veiem així que concedí a Ramon de Palou, falconer de l'hereu Pere, com a propietat en heretatge, a Dènia «sex iovatas terre», amb l'obligació d'habitar a Dènia i de no poder vendre durant vint anys aquella propietat.²³ Donà a Pere Balaguer, com a falconer de l'infant Jaume, «in populacione nostra Burriane» «octo iovatas terre» i un lloc per a bastir una casa, també amb l'obligació de residir a Borriana i amb prohibició de venda durant deu anys.²⁴ En aquests dos casos la prohibició de venda té terminis diferents; el motiu és

¹⁹ «[Notum sit omnibus] quod nos Jacobus etc. ... concedimus et assignamus [tibi] Raimundo falconerio nostro diebus omnibus vite tue ducentos solidos regalium Valencie censuales, quos assignamus tibi habendos et percipiendos super redditibus et exitibus nostris molendinorum qui ... tenet pro nobis ad censum iuxta regale nostrum Valencie supra molendina que magister Guido similiter tenet pro nobis ... Hoc tamen intellecto quod tu annis singulis mutes et tenearis mutare nobis et nostris tres falcones nostros cum tuis missionibus et expensis. Et sic abeas teneas et percipias iamdictos ducentos solidos ... quamdiu tibi fuerit vita comes. Mandantes baiulo nostro Valencie ... Datum Dertuse, .vii. kalendas marcii anno Domini .m.ccl. septimo.» ACA, reg. 10, fol. 37.

²⁰ «Noverint universi quod nos Jacobus ... per nos et nostros damus et concedimus tibi Andree Emerich falconerio nostro et tuis imperpetuum quoddam patuum terre ad opus orti situm in rambla civitatis Valencie ... Datum Xative, .xvi.º kalendas januarii anno Domini .m.ccl.xx. tercio.» ACA, reg. 19, fol. 84.

²¹ «Noverint universi, quod nos Jacobus ... per nos et nostros damus et concedimus tibi Egidio de Peralta falconerio nostro et tuis per hereditatem propriam illud ius seu id quod habemus ... in termino de Carbonera ... Retinemus tamen quod hinc ad decem annos non possis vendere predicta que tibi damus et quod in Xativa residenciam facias. Datum Valencie, .xiiii. kalendas augusti anno Domini .m.ccl.xx. tercio.» ACA, reg. 19, fol. 35.

²² 11 Abril 1271. *Ibid.*, reg. 16, fol. 257.

²³ «[Jacobus] Per nos et nostros damus et concedimus tibi Raimundo dez Palou falconerio karissimi filii nostri infantis Petri sex iovatas terre in termino Denie in hereditate ... Tu tamen residenciam facias in Denia racione dicte hereditatis et hinc ad .xx. annos non possis vendere dictam hereditatem, mandantes etc. Datum Valencie, .vi.º kalendas marcii anno quo supra [1271 = 1272].» ACA, reg. 14, fol. 139. MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime I*, pàg. 272, núm. 1240, posa equivocadament l'any 1271.

²⁴ «Noverint universi quod nos Jacobus ... damus et concedimus tibi Petro Balagerio falconerio karissimi filii nostri infantis Jacobi et tuis imperpetuum octo iovatas terre in populacione nostra Burriane et patuum ad opus domorum ... Retinemus tamen quod in dicta populacione residenciam facias et quod hinc ad decem annos non possis vendere predictam hereditatem quam tibi damus. Datum apud Septem aquas, .iiii.º nonas augusti anno Domini .m.ccl.xx.º tercio.» ACA, reg. 19, fol. 38.

potser que havia estat previst l'infant Jaume com a futur rei de Mallorca i en una data no massa allunyada li caldria, probablement, haver-se d'endur el seu falconer,²⁵ mentre que l'infant Pere, futur hereu de Catalunya, València i Aragó podia fixar, sense reserves, per un llarg termini el seu falconer a Borriana.

La vida dels falconers reials, com veiem, es migpartia entre la residència a llur pròpia casa i la presència a la cort reial, on eren citats, amb gossos i falcons, quan el rei volia anar a caçar. Quan eren a la cort hom els donava menjar i beure i també el pinso per als animals de sella, o bé rebien una quantitat en moneda per a pagar els aliments. També rebien teles, o diners, per als vestits de l'ofici. Una cosa semblant passava amb llurs cavalls.

Al costat d'aquest pagament en espècies, facilitat també per la possessió de terres, els falconers rebien així mateix rendes monetàries (que augmentaven amb el pas del temps) o altres avantatges econòmics. Pere Balaguer rebé una renda *eterna* en moneda de dotze diners a Perpinyà.²⁶ Quan la ciutat de Dènia pretenia que Ramon de Palou contribuís al subsidi que la vila havia ofert al rei, aquest, que acabava d'assumir ara el govern de la Confederació, ho prohibí estrictament, «cum dictus falconerius sit continue in servicio nostro» i per tant era lliure de tota mena d'imposts.²⁷

En aquest temps comença el procés de substitució, mitjançant un jornal, de la concessió de terres i béns en espècie, procés que és tan característic per a la història de l'economia com per a la història dels funcionaris. El rei Pere II *el Gran* (1276-1285) pagava el 1283 al seu falconer Joan Sánchez, que li tenia cura d'un falcó i d'un llebrer, dos sous reials i mig²⁸ i donava també quantitats semblants al seu falconer Ximèn de Languida, que tenia cura d'un falcó,²⁹ i a Pere de Cardona, el qual, durant el temps que fou a Tunis el falconer Pere de Roure, tenia cura de quatre falcons del rei.³⁰

²⁵ P. Balaguer figura també sota Jaume II com a falconer però no com a *falconarius noster*.

²⁶ «Noverint universi quod nos Jacobus ... damus et concedimus tibi Petro de Balagario falconerio karissimi filii nostri infantis Jacobi et tuis imperpetuum illos duodecim denariorum censuales quos nobis facere et tribuere tenentur quolibet anno pro quibusdam domibus suis in Perpiniano contiguis cum domibus falconerii ... Datum apud Septem aquas, .ii.º nonas augusti anno Domini .m.ºcclxx.º tercio.» ACA, reg. 19, fol. 38. Cf. més enllà, n. 42.

²⁷ *Ibid.*, reg. 50, fol. 246 (20 febrer 1281).

²⁸ «[Alfonsus etc.] ffdeli suo Raimundo de Rivocico baiulo dicti domini regis salutem et graciám. Mandamus vobis quatenus detis et solvatis visis presentibus fideli nostro Johanni Sancii falconerio dicti domini regis ducentos septuaginta sex solidos et sex denarios regalium pro quitacione sua a die qua dominus rex recessit de terra sua usque per totum mensem octobris, et a dicto mense inantea usque in medio mensis marci proxime venturi detis eidem Johanni qualibet die pro quitacione sua et unius falconis et unius leporarii duos solidos et sex denarios regalium, et deinde a dicto termino inantea detis eidem qualibet die usque ad sequens festum sancti Michaelis decem et octo denarios regalium. Nos enim dictos [sumptus] faciemus recipi in comptum dicto domino regi patri nostro. Datum Barchinone, .xlii.º kalendas novembris [20 octubre 1282].» ACA, reg. 71, fol. 124. Cf. MARTÍNEZ FERRANDO, *Catálogo...*, II: *Pedro el Grande* (Madrid 1934), núm. 1589.

²⁹ «[Alfonsus ...] Raimundo de Rivocico baiulo dicti domini regis: Mandamus vobis quatenus quitetis Eximinum de Languida falconerium dicti domini regis cum uno falchone quem tenet de dicto

El rei Alfons II (1285-1291) tingué al seu servei almenys tres falconers. Amb seguretat tenim notícies d'Arnau Batlle,³¹ de Martí³² i d'Andreu.³³ Els dos primers no apareixen en els documents coneguts del temps de Jaume I i de Pere II; tanmateix, sembla que un d'ells, probablement Batlle, era el falconer del qui aleshores era l'hereu reial, Alfons. Aquest, més tard, en ésser ja rei, continuà mantenint-lo al seu servei, de la mateixa manera que el seu pare ho havia fet amb el falconer Ramon de Palou.³⁴

La falconeria és doncs a bastament testimoniada entre els monarques catalans, bé que en les ordinacions de cort de Pere II hom faci només referència als *munters*, que sota la vigilància del mestre falconer «en Pasqual montero» havien de tenir cura dels gossos de caça.^{34a}

En els documents, molt més abundosos, de l'època de Jaume II *el Just* (1291-1327), es fa palesa la persistència de la falconeria a la cort dels reis catalans. A l'any 1303 trobem encara els falconers Ramon de Palou i Andreu Eymerich, això suposant que sota un mateix nom no s'amaguin persones diferents, per exemple pare i fill; d'aquests dos n'hem parlat ja abans, en ocupar-nos de Jaume I. Trobem també Arnau Batlle i potser Martí Falconer, els quals ja hem mencionat, en tractar d'Alfons II.³⁵ Era evident que la professió durava tota la vida puix que el falconer rebia del rei una dotació vitalícia o fins i tot hereditària.

A més a més, trobem mencionats alhora com a falconers reials Marc i Joan d'Estadella, Andreu Oriol,³⁶ Ricard de Bonamort,³⁷ Domènec de Castelló³⁸

domino rege, prout de mandato ipsius domini regis quitat alios falconerios suos. Datum Barchinone, idus novembris [a. D. .M.°CC.°LXXX.° secundo = 13 Nov. 1282] P. Blasius Exemini.» ACA, reg. 71, fol. 126.

³⁰ «Raimundo Alamanni baiulo Barchinone, quod tradat Petro Cardone falconerio expensas necessarias duobus falconibus et duobus austoriis quos Petrus de Roure dicto Petro Cardone cure tradidit, donec dictus Petrus de Roure redierit de partibus Tunicii ubi dictus dominus rex ipsum misit. Datum in colle de Panissars, nonis junii [= 5 Juni 1285].» ACA, reg. 58, fol. 28.

³¹ Batlle tenia a València «quosdam falcones» del rei (ACA, reg. 82, fol. 32). Era alhora almoixarif de sarrains a les muntanyes de l'altra part de Xúquer (*Ibid.*, reg. 78, fol. 59). «Pro adducendis nobis falconibus novellis» de València a Saragossa (al final de març de 1289) rebria la quantitat de dos sous reials diaris (*Ibid.*).

³² Per als seus emoluments dels anys 1286 a 1288, vegeu *ibid.*, reg. 79, fol. 7.

³³ Sembla ésser idèntic amb Andreu Eymerich. Per als seus emoluments l'abril de 1288, *ibid.*, fol. 27.

³⁴ Trobem més notícies sobre els falconers i falcons del rei en RAFAEL GALLOFRÉ GUINOVART, *Documentos del reinado de Alfonso III [III] de Aragón relativos al antiguo reino de Valencia y contenidos en los registros de la corona de Aragón* (València 1968), núms. 437, 631, 964, 1394, 1531, 1532 i 2033.

^{34a} K. SCHWARZ, *Aragonische Hofordnungen im 13. und 14. Jahrhundert*. Diss. Phil. Freiburg i. Br. 1914 (= «Abhandlungen zur Mittleren und Neueren Geschichte», Heft 54), 13.

³⁵ Especialment en els registres de la tresoreria de l'ACA. EDUARDO GONZÁLEZ HURTEBISE, *Libros de Tesorería de la Casa Real de Aragón*, I (Barcelona 1911), publicà les dades corresponents al mes de març de 1302 fins al març de 1304.

³⁶ HURTEBISE, núm. 766. Sobre P. Balaguer, cf. més endavant, n. 42.

³⁷ *Ibid.*, *passim*, índex, pàg. 421.

³⁸ *Ibid.*, núm. 1193.

i Pere Roig.³⁹ Més tard en trobem d'altres, com són ara Martí Pérez, Ximèn d'Alagó i Ramon de Palol.⁴⁰ I encara hi havia els següents falconers al servei del rei, sense que hom els anomeni explícitament com a tals: Domènec Morrell,⁴¹ Pere Balaguer⁴² i Ramon de Bolàs.⁴³ Cal considerar-los com a falconers *supernumeraris*, que no percebien un sou regularment?

El pagament en metàl·lic dels falconers era (cap al 1303) de dos-cents sous barcelonins l'any; ⁴⁴ una paga especial era oferta per a serveis extraordinaris, com, per exemple, anar a cercar els falcons que s'havien perdut, ⁴⁵ anar a trobar els polls als nius abans de la primera volada, el transport dels ocells del lloc acostumat d'estatge a la cort reial.⁴⁶

El rei estava també interessat que els seus falconers anessin vestits com corresponia a llur estat. Donà a Ricart de Bonamort un cavall que havia costat cinc-cents sous barcelonins,⁴⁷ i el féu vestir amb «biffa plana [tela de llana ratllada] de París ... e per una pena genovesa, e per unes calces de drap negre de Narbona», les quals coses valien — sense comptar el jornal del sastre — cent vint sous barcelonins.⁴⁸ Segurament el rei se l'havia endut de Sicília, on sovint l'enviava «per alguns affers a procurar». ⁴⁹ Però els vestits escollits no eren pas per al missatger, sinó per al falconer. Perquè també el falconer Pere Roig duia uns vestits molt escollits.⁵⁰ Sembla, doncs, que es tractava del vestit corrent dels falconers reials. Les despeses per als falconers corresponien també a les quantitats esmerçades en la compra dels falcons. En una ocasió Jaume II féu comprar dos *griffauts* per tres mil sous barcelonins.⁵¹

A Castella trobem ara al davant dels falconers reials un *falconero mayor*. Sota el govern d'Alfons X i de Sanç IV (1284-1295) trobem Gonzalo Royz de Ysla.⁵² Com a *falconero mayor* de Jaume II trobem els anys 1312 i 1316 Gonzalo Pérez de Alagón.⁵³ Hem de considerar-lo un testimoni de la importància de la falconeria reial d'aquell temps, però no hem d'oblidar que la unió dels

³⁹ *Passim*, index, pàg. 444.

⁴⁰ J. E. MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II de Aragón: Su vida familiar*, II (Barcelona 1948), núm. 207.

⁴¹ Jaume II li encarregà el 21 de març de 1292, fins a nova ordre, «super capiendis et extrahendis ad opus et pro parte nostra falconibus de agris nostris regni Maioricarum» (ACA, reg. 192, fol. 111).

⁴² HURTEBISE, núms. 755, 834. Cf. abans, n. 26.

⁴³ *Ibid.*, núm. 262.

⁴⁴ *Ibid.*, núm. 766.

⁴⁵ Hom parla sovint d'anar a cercar falcons que s'han extraviat (*Ibid.*, núms. 435, 521, 1182, 1183, 1193, 1258).

⁴⁶ *Ibid.*, núms. 262, 1080, 1134, 1173, 1322, 1463.

⁴⁷ *Ibid.*, núm. 531.

⁴⁸ *Ibid.*, núm. 855.

⁴⁹ *Ibid.*, núm. 1096.

⁵⁰ «és assaber, en 8 alnes de biffa de París listada ... e per unes calsses de negre de Narbona ... e per una pena negra de conills ..., qui munta 94 sol. barch.» (*Ibid.*, núm. 1665).

⁵¹ *Ibid.*, núm. 1308.

⁵² BAIST, 44; CASTRO Y CALVO, 58.

⁵³ ACA, RP, reg. 1688. MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II*, II, 141, núm. 204.

membres d'un mateix ofici sota una direcció organitzadora era una cosa que es veia venir i que els mateixos monarques catalans fomentaven.⁵⁴

Si bé no podem acompanyar *el Just* a la cacera, el trobem sovint tot enfeinat en els preparatius de la caça. Féu venir de València, per mitjà de Marc d'Estadella, un falcó quan es trobava de cacera a la zona de Terol.⁵⁵ En una altra ocasió Ramon de Palou li ha d'anar a buscar «ffalcons novells» a Alacant. Envia Pere Roig a Barcelona amb ordre «de aportar a la cort [a Lleida] dos ffalcons griffauts del dit senyor rey que eren en poder d'en Romeu de Marimon, batle de Barchinona».⁵⁶

Com en altres ocasions, el rei demostrà que era un organitzador genial. Veiem, doncs, que no solament caçava des del seu lloc de residència, sinó que també, a vegades, quan anava de viatge ho aprofitava per a caçar d'un lloc de sojorn a un altre.⁵⁷ Ens sembla interessant de constatar que, bé que es cert que s'enfrontava a les salvatgines per a matar-les, per altra part els concedia les vedes que la natura dicta, feia renovar els contingents massa castigats i prohibia i castigava la caça impropcedent. *El Just!*⁵⁸

Correspon també al seu tarannà tan equilibrat que mai no es deixés dominar per la passió de la caça, sinó que la practicava com un art veritablement reial. Del seu tresor, que sempre s'enduia quan anava de viatge, tragué, l'hivern de 1303, a Orpesa «ad opus cuiusdam austuris nostri quandam lorgam de cirico rubeo cum versayl argenti et cabada cum botonis de argento et cum cristallis et corallis».⁵⁹ Amb motiu d'una reunió de reis a Tarassona (1304) ofrenà al rei Dionís de Portugal «duas duodenas de gitz austorum et ffalconum».⁶⁰ Duia un collar de gran preu per a un dels seus gossos de caça («ad opus unius alani nostri») amb el símbol (castellano-lleonès) d'un castell i un lleó («unum collarium serico operatum ad signum castri et leonis»)⁶¹ Donà al seu hereu Alfons (1319) «duos capellos falconum operatos filo aureo».⁶² Donà al bisbe de Barcelona perquè ho guardés, entre altres objectes de valor, «unum pitxerium argenti deauratum ... et in pede dicti pitxerii sunt tres leones entaylats et in cohopertorio dicti pitxerii est quedam imago regis

⁵⁴ Cf. ROBERT FREITAG, *Die katalanischen Handwerkerorganisationen unter Königsschutz im Mittelalter-insbesondere Aufbau und Aufgaben im 14. Jahrhundert*, SpFGG, I/24 (Münster 1968), 41 ss. GEORG SCHREIBER, *Gemeinschaften des Mittelalters* (Münster 1948).

⁵⁵ HURTEBISE, núm. 1173.

⁵⁶ *Ibid.*, núm. 1134.

⁵⁷ MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II*, II, núms. 141, 207.

⁵⁸ *Ibid.*, 4, núm. 6, 19 núm. 33, 85 núm. 126, 87 núm. 130, 97 núm. 140.

⁵⁹ *Ibid.*, 6, núm. 11.

⁶⁰ *Ibid.*, 12, núm. 21. D'aquesta reunió de reis en parla també Don Juan Manuel al seu *Libro de la Casa* (BAIST, 44; CASTRO Y CALVO, 59).

⁶¹ MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II*, II, 14, núm. 21.

⁶² *Ibid.*, 230, núm. 307.

qui tenet in manu unum falconem, ponderantem triginta unam marchas et quinque uncias». ⁶³

L'encant i el luxe reial que caracteritzaven la caça es manifestaven també en l'interès que hi tenien les dames. Blanca, muller de Jaume II, volia de totes passades comprar el falcó que abans havia posseït Pere Sesse. ⁶⁴ És que en volia fer present a algú? Participava potser ella mateixa en les caceres?

Les dades sobre la falconeria del rei Jaume II procedeixen quasi totes del llibre de comptes de la tresoreria reial dels anys 1302-1304. Només cal fullejar els llibres de comptes dels altres anys per a arrodonir la imatge que hem presentat amb una infinitat de detalls. I això mateix podem dir per als reis que el succeïren. Deixem la valoració d'aquestes fonts per a un estudi més ampli, i continuem ara el nostre resum amb breus notes característiques.

Alfons III *el Benigne* (1327-1336), davant la visible pèrdua de valor de la moneda d'argent, tragué la conclusió que calia augmentar els ingressos diaris del seu falconer de tres sous a quatre diners reials i per a tota la vida; volia que el falconer se sentís estimulat a tenir encara millor cura dels falcons i dels llebrers que li havia encomanat. ⁶⁵

El seu hereu Pere (nat el 1319), als catorze anys es dedicava ja a la caça amb falcons; per a això feia servir els falcons del seu pare que havia demanat als falconers reials Marelx Exemènez i Domènec Tovia. ⁶⁶ Al setze anys ja gosava anar a la cacera del cérvol; havia fet fer vestits especials per al seu germà i per a ell mateix per a aquest tipus de caça. ⁶⁷ Durant el seu regnat (1336-1387) Pere demostrà que l'atribut de *Cerimoniós* també li esqueia en relació amb la caça. Demanà al seu administrador a Sardenya que li trametés alguns girfalcs i falcons de Flandes i també la compra d'armes de Toscana i de Milà i altres peces fines i belles. ⁶⁸

Sabé presentar la caça dins un marc digne, i no solament emprava els seus

⁶³ *Ibid.*, 216, núm. 293. Sobre capells per a falcons amb perles cf. JOSEF M. ROCA, *Johan I d'Aragó* (Barcelona 1929), 306.

⁶⁴ MARTÍNEZ FERRANDO, *Jaime II*, II, 31 núm. 52.

⁶⁵ «Nos Alfonsus etc. Quia vos fidelis noster Jacobus Portugal falconerius missiones aliquas suportare habetis in providendo unum falconem et unum leporarium nostros, idcirco volentes vos relevare a missionibus antedictis et etiam ... ut magis sitis sollicitus super providendo dictos falconem et leporarium, cum presenti carta nostra assignamus vobis toto tempore vite vestre tam racione quitacionis vestre quam provisionum dictorum falconum et leporarii die qualibet tres solidos quatuor denarios regalium super tercio decime panis et vini orte Valencie necnon super omnibus redditibus baiulie nostre generalis regni Valencie, mandantes dilecto consiliario et baiulo generali regni Valencie Guillelmo Serrani necnon aliis qui pro tempore baiuli fuerint, quod vobis de denariis ad manus eorum proventuris racione dicti tercii vel reddituum dicte baiulie die qualibet exsolvant dictos tres solidos quatuor denarios ... Datum Valencie, .vi.º idus octobris anno Domini .m.ºccc.ºxxx.º secundo.» ACA, reg. 485, fol. 245.

⁶⁶ DANIEL GIRONA I LLAGOSTERA, *Itinerari de l'infant Pere (després rei Pere III) (1319-1336)*, EUC, XIX (1934), 188, núm. 103.

⁶⁷ *Ibid.*, 246, núm. 161.

⁶⁸ 20 agost 1337. ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO, *Índice cronológico de la Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, I (Barcelona 1958), 66, 123, núm. 522.

falcons, ans també els falcons i els llebrers dels altres. Manà al seu falconer Ramon Juncosa que li portés tot seguit el girfalc del seu germà Jaume.⁶⁹ Quan al començament del febrer de 1350 passava uns dies de cacera a Aragó, demanà al seu conseller, el cavaller Francesc de Bellcastell, que l'anés a veure de seguida «ab lo vostre falcó e tots aquells aucells e cans bons de caça que en aqueixes partides haver porets».⁷⁰

No anava naturalment de cacera com un particular, sinó com a rei. Certes mesures que prengué en relació amb la caça — per exemple que les perdisus només podien ésser caçades amb ocells de presa —,⁷¹ poden ésser considerades com a mesures de govern; tanmateix, veiem que ell no considerava pas en aquesta categoria la seva activitat de caçador, com ho demostra el silenci amb què tracta la caça en la seva *Crònica*. Sembla que només considerava la caça des del punt de vista de la societat. Ell formava ací el centre d'una manifestació pròpia de l'estament: la naturalitat amb què un caçador deixava a l'altre els seus falcons en cas de necessitat⁷² significava molt més que un grapat de casos d'ajuda mútua, era el testimoniatge de la consciència de solidaritat que unia tots els caçadors nobles, amb inclusió del rei mateix, i és per això que ens permet de presentar d'una manera convincent la cultura pròpia dels estaments d'aquell temps.

Els falcons de qualitat, com els que volia el rei, eren molt considerats, tant a l'Orient com a l'Occident. No ens ha de sorprendre doncs que *el Cerimoniós* fes servir com a presents, o per a altres fins, aquests falcons escollits; així, n'ofereix al soldà d'Egipte com a retribució per unes relíquies de santa Bàrbara que havia cercat debades fins aleshores.⁷³

A les caceres els nostres reis havien emprat sempre, al costat dels falcons, també els cans, sia perquè anessin a recollir els animals ferits pels ocells, sia perquè perseguissin les llebres, els cérvols, els senglars i altres salvatgines. Hom parla sobretot dels llebrers (*lepoarii*) coneguts per llur rapidesa.⁷⁴ En el temps de Joan *el Caçador*⁷⁵ sentim parlar més que no pas abans dels alans: ⁷⁶ és a dir, de gossos molt forts i que s'abraonen fàcilment, ben adequats per a la cacera d'ossos i braus salvatges. I, si més no en part, foren model dels *banderillers* de les futures curses de braus.

⁶⁹ 19 setembre 1337. *Ibid.*, 124, núm. 528.

⁷⁰ AMADA LÓPEZ DE MENESES, *Florilegio documental*, CHE, XIV (1950), 193, núm. 27.

⁷¹ 11 desembre 1339. MARTÍNEZ FERRANDO, *Índice cronológico*, 128, núm. 549.

⁷² El motiu d'aquesta ajuda fou en aquell temps a vegades una epidèmia entre els ocells.

⁷³ 9 setembre 1373. LÓPEZ DE MENESES, *Florilegio documental*, CHE, XVII (1952), 170, núm. 66.

⁷⁴ Vegeu abans, n. 65. Joan I, el juliol de 1395, es féu trametre «dos lebrers los pus bells e majors ... que sien bons per a caça de lebra» d'Aragó a Mallorca, on volia anar a caçar (DANIEL GIRONA I LLAGOSTERA, *Itinerari del rei en Joan I (1387-1396)*, EUC, XV (1930), 70, núm. 436). Una altra vegada féu dur el seu llebrer per a caçar senglars a Peña, a l'Aragó (*Ibid.*, EUC, XIV (1929), 123, núm. 187).

⁷⁵ El nom de Joan I *el Caçador* no es refereix a la caça en general sinó especialment al deler del rei per a la caça amb falcons.

La cacera dels nostres reis havia estat abans un passatemp públic propi del rei mateix i de la noblesa. Sota Joan I (1387-1396) aquest passatemp prengué formes molt concretes. Com a hereu de la corona, Joan havia hagut d'esperar bastant fins a poder ésser rei. Això havia estat una de les causes que s'hagués dedicat tant a la cacera i després, ja rei, no se'n sabé estar. El fet *secundari* de la cacera esdevenia gairebé tan abassegador com el fet *principal* del govern.

El rei inicia la sistematització del seu programa de caça no pas pel fet d'anomenar falconer major el cavaller Francesc Bertran — això era ja un càrrec prou conegut —, sinó perquè li encomana la direcció de tots els falconers i el control dels falcons. Era, doncs, com a la cancelleria, on el protonotari o un altre dignatari tenia cura de tota una oficina. *El Caçador* feia saber al seu falconer major quan i on volia anar a caçar i aquest havia d'ésser al lloc indicat, al temps desitjat, amb els falconers i els cans i falcons dels quals aquests tenien cura.⁷⁷

Aquest càrrec intermediari del falconer major, ¿reduïa potser els contactes del rei amb els seus falconers? De vegades el falconer major havia de dir al rei que els falconers no tenien ganes d'anar a treballar per al rei amb llurs falcons. Deien que el rei els devia les mesades.⁷⁸ Abans, tanmateix, també es parlava, i sovint, de pagaments endarrerits als falconers, i aquests mai no havien adoptat actituds semblants.⁷⁹ Creiem que s'ha de concedir ací una certa importància al fet de la manca de contacte personal amb el rei per part dels falconers, però no volem sobrevalorar aquest fet. Les ganes de treballar per part dels falconers depenien més d'ells mateixos que no pas del falconer major. I com que el rei sabia el que valia la destresa de cada falconer — és més: ell mateix estava interessadíssim en tots els afers de la caça —, no es deixava prendre de les mans la pròpia iniciativa, malgrat la funció intermediària del falconer major.⁸⁰

El rei tenia una relació podríem dir gairebé personal amb els falcons. En coneixia totes les classes exactament. A alguns falcons, els havia donat un nom.⁸¹ En comprava a l'Europa Central i del Nord, a Xipre, a l'Àfrica (sobretot a Tunísia) i a l'Àsia (Turquia)⁸² i els pagava a qualsevol preu. Quan veia

⁷⁶ Vegeu abans, n. 61. Per a caçar braus salvatges Joan I féu dur també el seu alà l'any 1395 a Mallorca (GIRONA, *Itinerari*, EUC, XV (1930), 70, núm. 436). Hom trobarà moltes referències als alans en JOSEP M. ROCA, *Johan I d'Aragó* (Barcelona 1929), 278, 284, 285, 288, 289, 306.

⁷⁷ ROCA, 311. El rei el féu anar «ab tots los nostres falcons e falconers» el 17 de gener de 1388 al Penedès (*ibid.*, 25, núm. 31), el 20 de febrer de 1389 a Montsó «on ha fort bona caça d'agró e de ribera» (*ibid.*, 45, núm. 53). Bertran havia estat abans el seu algutzir (ACA, reg. 2039, fol. 82).

⁷⁸ Octubre de 1391 (*Itinerari*, 135, núm. 231; ROCA, 311).

⁷⁹ El 1286, als primers anys del govern d'Alfons el Liberal, *Guinart* (núm. 1130).

⁸⁰ Cf. ROCA, *Johan I*, *passim*.

⁸¹ Un girfalc es deia «lo Rey», un altre falcó era anomenat «lo Xiprà» (*ibid.*, 303; *Itinerari*, EUC, XIII (1928), 340, núm. 53).

⁸² *Ibid.*, 292 ss. Està disposat a pagar per un falcó blanc (nòrdic) la quantitat de tres-cents florins aragonesos al comte de Flandes (*ibid.*, 295).

que un falcó tenia bones qualitats per a la cacera, el feia ensinistrar amb gran cura; ⁸³ si es perdia un falcó, el feia anar a buscar i el reclamava ⁸⁴ i, de la mateixa manera que acceptava complagut els falcons que li ofrenaven, sabia ésser també generós quan era ell qui els regalava. ⁸⁵ L'entusiasme de la cort per la caça era per a ell una gran ajuda i també l'interès amb què la reina Violant veia la caça amb falcons. ⁸⁶

Coneixem com a falconers de Joan: Berenguer de l'Albi, ⁸⁷ Joan Alfons, ⁸⁷ Arquer, ⁸⁷ Bonell, ⁸⁸ Pere Caxal, ⁸⁹ Julià Seseres, ⁸⁷ Gonçalvez, ⁸⁷ Bartomeu Lloreda, ⁹⁰ Pere Marí, ⁹¹ Minguico, ⁹² Montagut, ⁹³ Salvador de Ribes ⁸⁷ i Esteve Salvador. ⁹²

Encara que n'hagi tingut més, llur nombre no atenyia pas el del rei de França o el del duc Bernabó Visconti de Milà o del comte de Foix, el qual podia cobrar grans tributs estatals per a la caça, ⁹⁴ com si aquesta es trobés integrada en les seves terres en els afers de l'estat. Tot amb tot, el gran nombre de dades que J. Roca ha recollit permeten de fer-nos una idea aproximada sobre la importància que tenien *el Caçador* i les seves caceres, no tan solament en els països de la Confederació, sinó també dins el marc de l'Occident. ⁹⁵

Hem d'acabar. Martí *l'Humà*, que heretà a la mort del seu germà els reialmes i terres de la Confederació, s'havia també dedicat ja des de jove a la cacera, si bé una mica marginat per l'hereu, el qual li procurava, com a bon

⁸³ *Ibid.*, 300, 302, 303. «El rey. Don Lop Ximenez: Entendido havemos que'l falcon grifaut que nos vos diemos es bueno de perdiz e querriamos que lo fiziessedes afaytar a la garça. Por que fazet-lo con los falcones de nuestro caro hermano el duch, si ell lo querrá, e si no, embiad-nos-lo con un falconero vuestro e nós faremos-lo afaytar con las nuestras falcones garcetes, e quando sea afaytado embiar-vos-lo hemos, e con el dito vuestro falconero. Dada en Barchinona dius nuestro siello secreto, a .xxvii. días de febrero del anyo .mcccLxxxviii. Rex Johannes. Dominus rex mandavit mihi Petro de Beviure. Nobili Lupo Eximiení d'Urrea» (ACA, reg. 1954, fol. 78).

⁸⁴ Roca, 297.

⁸⁵ *Ibid.*, 304, 312.

⁸⁶ *Ibid.*, 312. Es considerada ací també com la seva procuradora general. Com a exemple pot servir la següent lletra a J. Escrivà, procurador general de la reina a València: «La Reyna. Mossèn Jacme: Sabents que don Pedro, fill de nostre car cosí lo comte de Prades, desige fort haver vostre falcó sacre per caçar d'aquell e deportar-se'n, pregam-vos que lo'y donets per honor nostra, si donchs no'l tenets per lo senyor rey, en lo qual cas entenem e volem que no'us en disiscats, mas que'n façats ço que plaurá al dit senyor. Dada en Vilafrancha, sots nostre segell secret, a .xiiii. dies de decembre del any .mccclxxxvii. Secretarius. Dirigitur Jacobo Escrivani militi domine regine in regno Valencie generali procuratori (ACA, reg. 2037, fol. 82).

⁸⁷ Roca, 305. *Itinerari*, 214, núm. 398.

⁸⁸ Roca, 301, 305.

⁸⁹ *Ibid.*, 294, 297, 299, 303, 305.

⁹⁰ *Ibid.*, 303, 305, 306. *Itinerari*, EUC, XIV (1929), 365, núm. 398.

⁹¹ ACA, reg. 1997, fol. 85. El 20 de març de 1394 el rei l'havia nomenat capità de la ciutat d'Alcúdia, a Mallorca.

⁹² *Itinerari*, EUC, XIII (1928), 110, núm. 17.

⁹³ Roca, 294, 303, 305, 308.

⁹⁴ *Ibid.*, 311.

⁹⁵ El rei alemany Wenzel desitjava conèixer personalment al 1399 *el Caçador*, a causa de llur comú interès en la caça (H. FINKE, *Aragonisch-sicilische Beziehungen zum bayrisch-pfälzischen Hause im 14. Jahrhundert*, «Zeitschrift für die Geschichte des Oberheins», NF, 39 (1926), 502 s.

germà, els gossos i els falcons.⁹⁶ Però els seus interessos eren tots uns altres. Durant el seu regnat (1396-1410) acceptà l'organització de la falconeria reial catalano-aragonesa, però no pas aquelles forces que l'havien sabut caracteritzar. De tota manera, sabé complir amb els deures a què l'obligava el seu càrrec de rei.⁹⁷ També la seva muller, la reina Maria, feia el que calia.⁹⁸ Francesc Bertran continuà essent falconer major i, com a tal, tenia un paper important a la cort.⁹⁹

La caça anà canviant la seva forma, continuà essent tanmateix una clara expressió del seu temps i per tant podia i pot servir per a la interpretació de l'ambient on es desenvolupava. És per això que les seves característiques encaixen tan bé amb la imatge dels països i personatges de la Corona catalano-aragonesa que Ferran Soldevila ha dibuixat amb mà de mestre.

⁹⁶ ROCA, 290 s.

⁹⁷ Cf. DANIEL GIRONA I LLAGOSTERA, *Itinerari del rei en Martí, AIEC, IV* (1911-12), 81-184; V (1913-14), 515-655, *passim*.

⁹⁸ L'agost de 1387 envià al seu cosí Hug d'Anglesola, comte de Cardona, «un falcò sacre d'aquells del senyor rey ab lo qual vos deportets a caçar» (AUREA L. JAVIERRE MUR, *María de Luna reina de Aragón* (Madrid 1942), 203, núm. 23).

⁹⁹ En els seus afers particulars l'ajudava el rei. Aquest, per exemple demanà al papa Benet XIII, el 1407, un canonicat de la catedral de Barcelona per a un fill de Francesc Bertran que tenia el mateix nom del pare (ACA, reg. 2272, fol. 2).